

Christian Krötzl, *Pietarin ja Paavalin nimissä. Paavit, lähetystyö ja Euroopan muotoutuminen (500–1250)*. Historiallisia tutkimuksia 219. Helsinki: SKS 2004. 327 s.

Sopivasti maamme kristillistämisen 850. juhluvuodeksi on ilmestynyt uusi, tämänkin kehityksen kontekstiinsa asettava yleisesitys. Christian Krötzlin kohteena on ollut "[k]irkon ja paavien johtama lähetystyö sekä sen periaatteiden muotoilu ja käytännön toteutus osana Euroopan muotoutumista" (s. 14). Hän esittää tarkoituksenaan "keskittyä paavien toimiin ja linjanvetoihin lähetystyössä ja kirkon vaikutuspiirin laajentamisessa" (s. 10). Tutkimuksen kohteina ovat otsikossa mainitun ajanjakson paavien ajattelu kristillistämisen tavoitteista ja metodeista sekä heidän toimintansa ja sen vaikutukset eurooppalaisen kulttuuripiirin syntyyn. Teos pyrkii siis tuoreeseen synteisiin olemassa olevasta tutkimuksesta. Krötzl myöntää esityksensä merkittävien osin tukeutuvan kirjallisuuteen ja valikoituihin otteisiin painetuista lähteistä, mutta hän korostaa sen arvoa Euroopan kristillistymisen kokonaisesityksenä, jossa Pohjoismaat ja Itämeren piirikin kytetään osaksi laajempia kehityslinjoja.

Kirjan kysymyksenasettelua esittelevään johdantoon kuuluu lyhyt johdatus paaviuden viiteen ensimmäiseen vuosisataan. Tähän liittyy muistutus siitä, ettei paaviuden toiminnan kohteena suinkaan ollut Eurooppa, vaan kristikunta, *christianitas*. Lähetystyön periaatteiden kannalta selostetaan toki, vaikkakin lyhyesti, kirkkoisä Augustinuksen ajatuksia, ja Rooman piispojen muotoilemaa ekklesiologiaa. Koska kirjan otsikossa kuitenkin puhutaan Euroopan synnystä, jää lukija kaipaamaan hieman tarkempaa Euroopan ja kristikunnan käsitteiden ja niiden suhteen historiaa – molemmat kun esiintyivät keskiaikaisessa kielenkäytössä, joskin

muuttuvin merkityksin. Gregorius I ei varmaankaan operoinut samalla tavalla käsitetyn kristikunnan äärellä kuin Gregorius VII. Valitettavaa onkin, että kirja sivuuttaa sydänkeskiajan kirkon itseymmärrykselle ja ulkoisille suhteille leimaa-antaneet karolingiset reformit ja Cluny-liikkeen sisällä kehittyneet ideat kirkosta ja kristikunnasta.¹

Lähetystyön historian kuvaus alkaa Rooman valtakunnan alueelle ja sen reunoille asettuneiden germaaniheimojen kristillistämistä. Kirjassa seurataan pitkälti hyvin perinteistä hallitsijavetoista kristillistymiskuvaa, jossa lähetystyön eteneminen on sen etuvartion liikettä läntisten eliittien välillä. Gregorius I Suuri (590–604) näyttäytyy ansiosta paavillisen lähetystyön varsinaisena aktiivisena ideologina ja käytännön esimerkkinä. Lähetystyön välittömien hengellisten ja poliittisten vaikuttimien ohella olisi odottanut näkevänsä maininnan paavin lähetystyön etenemiselle antamasta selkeästä eskatologisesta merkityksestä. Gregoriuksen nykyisen Englannin alueelle vuonna 596 lähettämä missio saa toisaalta kirjassa koko kunnan alueen kristillistämistä, eikä irlantilaisten lähettien – aikalaislähteissä väheksytyistä brittikristityistä puhumattakaan – merkittävästä panoksesta erityisesti Pohjois- ja Keski-Englannin kristillistämistä mainita mitään. Kun toisaalta kerrotaan irlantilaisten lähettien sinänsä huomattavasta aktiivisuudesta 600-luvun Franciassa, on toki tähdennettävä näiden vaikuttaneen lähinnä luostari- ja lähetystyön leviämiseen – uudempi tutkimus on pitänyt tulkintoja merovingivaltakunnan kristillisyyden huonosta tilasta ja sen aiheuttamasta lähetystyön tarpeesta karolingisena propagandana. Samoin on korostettu gallialaisten ja frankkien roolia niin uudessa luostari- ja lähetystyössä kuin anglosaksien ja mannermaisten germaaniheimojen kristillistämistä.²

Tämä anglosaksisten kirkkojen kirjavan vaikutteiden häivytyks on sinänsä ikävää, sillä se auttaisi asettamaan paaviuden ideologisen voiton oikeaan kontekstiinsa: vaikka Whitbyn kirkolliskokous vuonna 664 ei varmasti lopettanut irlantilaisperäisten kristittyjen toimintaa anglosaksisten kirkkojen hyväksi, katsoivat näiden kirkkojen johtajat kasvavassa määrin Rooman paaviuteen kansojensa kristillistymisen toteuttajana. Ratkaiseva vaikutus tässä suhteessa lienee ollut paavi Vitalianuksen (657–672) nimittämän Theodoros Tarsolaisen johdolla toteutetulla kirkollisten olojen uudelleenjärjestelyllä. Paavi Gregoriuksen läheteilleen antamat käytännön

¹ Ks. esim. Dominique Iogna-Prat, *Ordonner et exclure. Cluny et la société chrétienne face à l'hérésie, au judaïsme et à l'islam (1000–1150)*. Paris 1998.

² Ks. esim. Ian Wood, *The Merovingian Kingdoms 450–751*. London–New York 1994, s. 184–202; Yitzhak Hen, *Culture and Religion in Merovingian Gaul A.D. 481–751*. Cultures, Beliefs and Traditions, Medieval and Early Modern Peoples, 1. Leiden–New York–Köln 1995.

neuvot, joita kirjassa aiheellisesti erikseen tarkastellaan, muodostuivat kirkollisoikeudelliseksi ohjenuoraksi, ja anglosaksit ottivat ne käyttöön lähtiessään itse mantereelle lähetystyöhön.

Kirjassa mainitaan hyvin perinteiseen tapaan muslimivalloitus tärkeimmäksi syyksi Välimeren talousalueen kuihtumiseen, mutta täysin sen merkitystä kieltämättä lienee myös Pohjanmeren alueella jo tätä ennen alkanut taloudellinen vilkastuminen³ osaltaan ohjannut lähetystyön suuntautumista. Krötzl korostaa aiheellisesti germaaniaalueilla 700-luvun alkupuoliskolla arnulfingi-pippinidien tuella toimineiden anglosaksien tukeutumista paaveihin ja Gregorius Suuren luomiin käytännön ohjeisiin. Erityisesti Mainzin piispaksi päätyneen Bonifatiuksen († 754) kirjeenvaihto ja rauhallista arvomuutosta korostavat linjanvedot pakanuuden ja kristillisyyden välillä saavat huomiota. Olisin tosin kaivannut kohdatun pakanuuden kuvauksien suhteellistamista, varsinkin kun Bonifatius (kuten toisaalta esille tulee) kohtasi merkittävässä määrin varsinaisen pakanuuden sijasta sellaista kristillisyyttä, joka ei sopinut hänen määritelmäänsä oikeanlaisesta uskonnollisuudesta. Ilmeisesti hän sovelsi ympäristölleen uutta käsitystä kristillisistä käytännöistä.⁴ Keskityttäessä lähetystyön etuvartion liikkeisiin jäivät kristinuskon juurtumiseen ja samanaikaiseen muovautumiseen liittyvät kauaskantoiset muutokset helposti huomiotta.

Bonifatiuksella oli erityisesti paavi Gregorius II (715–731) tukenaan, mutta lienee selvää, ettei hänen omaa rooliaan missionsa käytäntöjen muovaamisessa voi ohittaa: hän tukeutui kunnioittamansa Gregorius I:n ohjeisiin ja kääntyi käytännön ongelmissa myös anglosaksisten kollegoidensa puoleen. On hieman outoa nähdä Krötzlin kirjansa yhteenvedossa väittävän anglosaksisten lähettien irlantilaisista edeltäjistään *poiketen* tukeutuneen frankkivaltaan ja osallistuneen imperiumin rakentamiseen, kun on selvää, että kaikkien lähettien toiminnan ehtona oli maallisen vallan tuki eikä arnulfingi-pippinidien tuessa läheteille ollut juurikaan uutta tai käänteentekevää – toista voi tietenkin sanoa yhteistyön seurauksista. Ottaen huomioon, että kirjan teemaksi näyttää muodostuneen rauhanomaisen lähetystyön ja valtiollisten uskoon pakottamisten välinen jännite, olisi suonut jälkimmäisen kannalta merkitykselliseen karolingisen valtakunnan organisaatioon ja itseymmärrykseen kiinnitettävän enemmän

³ Stéphane Lebecq, "Routes of change: production and distribution in the west (5th–8th century)". Teoksessa *The Transformation of the Roman World, AD 400–900*, toim. L. Webster & M. Brown. London 1997, s. 67–78.

⁴ Ks. mm. R. A. Markus, "From Caesarius to Boniface: Christianity and Paganism in Gaul". Teoksessa *Le Septième Siècle, Changements et continuités. Actes du Colloque bilatéral franco-britannique tenu au Warburg Institute les 8–9 juillet 1988*, toim. J. Fontaine & J.N. Hillgarth. London 1992, s. 154–72.

huomiota. Karolingien saksien keskuudessa suorittamaa miekkalähetystä käsitellään kirjan teeman kannalta suhteellisen pikaisesti. Krötzl korostaa Kaarle Suuren poliittisia motiiveja – vaikkei varmasti tarkoitakaan tämän toiminnan tyhjenevän näihin – ja toteaa paavien vaitonaisuuden suojelijansa operaatioista. Jos paavit eivät miekkalähetystä hyväksyneet, he jättivät kirkollisen paheksunnan muiden tehtäväksi. Hoviteologioiden esittämät vastalauseet olisi ehkä ollut syytä lävitse vieläkin yksityiskohtaisemmin ja suoraan lähteisiin viitata.

Jos varhaiskeskiajan paaveista osa olikin vähemmän kuin aktiivisia lähetystyön edessä, on erinomaisen merkittävää, että omasta kristillistymisestään hieman totuutta yksinkertaistaen paaveille kiitollisuutta tunteneet anglosaksit kytkivät heidät mukaan toimintaansa. Liitto karolingien kanssa varmisti paaveille heidän saavuttamansa hengellisen aseman mutta antoi heille samalla suojelijan, joka toisinaan osoittautui liian innokkaaksi tai arvaamattomaksi. Kuten kirjasta ilmeneekin, paaveihin ja Roomaan katsovaa kristillisyyttä rakennettiin varhaiskeskiajalla aktiivisesti eurooppalaisten aloitteesta. Euroopan käsitteen synnyn kannalta lienee ollut merkittävä paavien omaksuma linja, että itäeurooppalaisia kansoja kristillistäessä tuli tukea erityisesti läntisestä imperiumista itsenäisiä uusia kirkkoja, ja vaikka tämän voi esityksestä lukea, olisi sen suonut tulleen suoraan ilmaistuksi.⁵ Se, että 800- ja 900-lukujen kuluessa muuttuvat poliittiset realiteetit pakottivat paavit taipumaan jommankumman keisarikunnan tahtoon, ei välttämättä vähennä heidän yritystensä ideologista merkitystä. Lähetystyötä toteuttivat ensimmäisen vuosituhannen lopulla frankit, saksalaiset ja kristillistyneet viikinkihallitsijat, joiden lähetit pitivät yhteyttä Roomaan. Frankit ja saksalaiset alkoivat käännyttää pohjolaa ja Itämeren aluetta 800-luvulla, ja Skandinaviassa merkittävät läpimurrot tehtiin ilman paavien käytännön osallistumista, vaikkakin heidän edeltäjiensä suosituksia kunnioittaen. Samanaikaisesti paavi vakiinnutti asemansa läntisen kirkon johtajana, koska Roomaan suuntautunut pyhiinvaellus ja apostolien ja marttyyrien kultille pohjautuva reliikkien siirto ja kauppa liittivät hyvin konkreettisella tavalla eurooppalaisia kirkkoja Ikuiseen kaupunkiin.

Kokonaisuudessaan käsittely fokusoituu merkittävästi siirryttäessä sydänkeskiajan paaviuteen ja Euroopan koillisosien kristillistämiseen. Yhtäältä liikutaan varmastikin kirjoittajan syvemmän asiantuntemuksen

⁵ Vrt. Michel Rouche, ”Sept siècles de Papauté médiévale (604–1295)”. Teoksessa *Histoire de la papauté. 2000 ans de mission et de tribulations*, toim. Y.–M. Hilaire. Sine loco 2003, s. 121–7, tässä s. 125.

alueilla. Tällöin myös syvenee myös lähetystyön teorian ja käytännön mallien sekä toteutuksen suhteiden tarkastelu. Siirryttäessä Itämerelle lähetyskenttä tiivistyy merkittävästi, mikä helpottaa tapahtumien seuraamista. Toisaalta reformoidun paaviuden keisarillinen itseymmärrys ja universalistiset tavoitteet paransivat heidän lähetyspolitiikkansa koherenssia. Uudelleen käsitteenä muotoiltu *christianitas* muodostui paavien toiminnan kentäksi – valitettavasti käsitteen historiaan ja sisältöön ei vieläkään puututa. Reformipaaviuden historiaa kyllä kerrataan, ja ajan olennaiset kehityskulut hurskaista kansanliikkeistä ristiretkiin käydään lävitse.

Krötzl asettaa Ruotsissa itsekseen edenneen rauhanomaisen kristillistymisen ja sitä seuranneen suomalaisten kristillistämisen vastakkain saksalaisten ja tanskalaisten toteuttaman Baltian miekkalähetysten kanssa. Reformoitu paavius erotti Skandinavian 1100-luvun alussa Hampuri-Bremenin hiippakunnasta, jonka alaisuuteen se oli karolingiajasta asti kuulunut. Legaatti Nicholas Breakspearin, myöhemmän paavi Hadrianus IV:n (1154–1159) toiminta varmisti alueen erillisyyden saksalaisten etupiiriksi lasketusta Itämeren etelärannasta ja osaltaan vakiinnutti Norjan ja Ruotsin valtiollisia ja kirkollisia oloja. Mitä tulee Suomen kristillistämiseen, suhtautuu Krötzl epäillen legaatn mahdolliseen vaikutukseen ensimmäisen maahamme suuntautuneen ristiretken valmisteluun ja omaksuu sitä paitsi muutamia vastikään esitettyjä tulkintoja varovaisemman kannan itse retken historiallisuuteen. Hän kuitenkin korostaa, että retki tuskin edusti perinteisen tulkinnan mukaista miekkalähetystä eli väkivaltaista uskoon pakottamista. Tilalle hän tarjoaa hypoteesia Upsalan piispan itäiselle lähetysalueelleen tekemästä tarkastuskäynnistä, johon on voinut liittyä – tai myöhemmin liitetty, ehkä alun perin erillinen – kuninkaan vallan vakiinnuttamiseen liittyvä retki. Joka tapauksessa Krötzl katsoo – muutamista tuoreistakin arvioista perustellusti poiketen – Suomen kristillistymisen edenneen pitkälle jo 1100-luvun lopulla ja suhteellistaa uskottavasti päinvastaisesta todisteena käytetyn *Gravis admodum* -kirjeen kertomaa. Samoin Hämeen ristiretkenä tunnetut ehkäpä vuoden 1238 tai 1239 tapahtumat on hänen mukaansa tulkittava ruotsalaisen vallan vakiinnuttamiseen tähtäävinä eikä yriytyksenä väkisin kristillistää aluetta, jolla uuteen uskoon kääntyminen oli todennäköisesti alkanut jo aiemmin. Tapahtumiin liittyvän Gregorius IX:n kirjeen kuvaukset pakanuuteen palaamisesta on hänen mukaansa syytä lukea kanonisen oikeuden kehykseen kuuluneena tapana tunnustaa ruotsalaisten valtapyrkimysten oikeutus.

Toisin oli Itämeren etelärannalla, missä Bernhard Clairvauxlaisen (1090–1153) kannanottoja seuraten saksalaisten ja tanskalaisten kirkkoruhtinaiden ja ritarikuntien toimesta harrastettiin miekkalähetystä. Krötzl tuo hyvin esille uusien linjausten yhteensopimattomuuden vanhojen lähetyseriaatteiden kanssa ja osoittaa, etteivät kaikki kirkonmiehet vielääkään hyväksyneet väkivaltaisia metodeja. Ottaen kuitenkin huomioon Bernhardin nauttiman arvostuksen ja hänen toisaalla korostetun merkittävän vaikutuksensa esimerkiksi paavi Eugenius III:een (1145–1153) jäin pohtimaan kirjoittajan ratkaisua tietyltä osin häivyttää paavit tästä kehityskulusta ja jättää pitkälti avoimeksi heidän tietoisuutensa tapahtumista. Ratkaisu tietysti auttaa erottamaan miekkalähetyksen ”paavillisesta” lähetyssajattelusta. Krötzl korostaa miten esimerkiksi Liivinmaalla miekkalähetystä toteuttavat kuvasivat toimintansa paaveille jo kristillistettyjen mutta pakanuuteen palanneiden kansojen parannukseen pakottamisena, mikä siis oli vastaavinaan Augustinuksen muotoilemia oikeutetun sodan periaatteita. Samankaltaisia perusteluja oli käyttänyt mm. Kaarle Suuren biografi Einhard kertoessaan sakseja kohdanneesta miekkalähetyksestä, ja nämä periaatteet hallitsivat myös yllä mainittuja suomalaisia koskevia sotilaallisen väliintulon ohjenuoria. Kun kuitenkin toisaalla alleviivataan reformipaaviuden yleisesti kasvaneita mahdollisuuksia pysytellä ajan tasalla Euroopan tapahtumista, vaikuttaisi oudolta, mikäli paavit eivät olisi tiedostaneet tai edes teoriassa hyväksyneet esimerkiksi Liivinmaan miekkalähetyksen todellisuutta. 1100-luvun paavien aktiivisuus rauhanomaisen kristillistämisen taustavoimina asettuu kyseenalaiseksi, kun huomataan, että *Gravis admodum* -kirjeen kuva lähetyssoloista nykyisen Suomen suunnalla muistuttaa paavien kannanotoissa esitettyä kuvaa Baltian miekkalähetyksestä. Tästä näkökulmasta voi ollakin perusteltua keskittyä niihin paikallisempiin tekijöihin, jotka ratkaisivat kehityksen suunnan Itämeren eri puolilla.

1200-luvun myötä teos siirtyy esittelemään paavien toimenpiteitä rauhanomaiseen lähetysohjan palaamiseksi. Tämän kehityskulun juuret Krötzl näkee 1100-luvun lopulla uudelleen virinnessä luonnonoikeusajattelussa, jossa jälleen korostettiin kaikkien ihmisten kykyä lailliseen ja luonnollisen moraalin mukaiseen toimintaan. Olennaisen ideologisen kehityksen kuvaus jää hieman pikaiseksi: referaatti raamatullisen idean kohtalosta Augustinuksen ja keskiaikaisen käytännön kourissa on groteskisti yksinkertaistettu. Kuten esille tuodaan, myös uudet uskonnolliset järjestöt, fransiskaanit ja dominikaanit, voi nähdä osaltaan olennaisina tekijöinä paluussa varhaiskeskiaikaisiin lähetyksen menetelmiin.

Paavien toiminnassa Krötzl ajoittaa muutoksen Innocentius III:n vuonna 1199 julkaisemaan Liivinmaan ristiretkijulistukseen, jossa vaihteeksi suoraan kielletään pakottamalla käännyttäminen. Seuraavissa linjauksissaan paavi vahvisti kanonisen oikeuden velvoittavan vain kirkkoon kuuluvia, mikä tarkoitti pakanakansojenkin lakien olevan päteviä kirkon silmissä. Huomiota kehoitettiin kiinnittämään myös vastakääntyneiden suojeluun ja apostasian ehkäisemiseen. Itämeren alueen legaatit Wilhelm Modenalainen ja Balduin Alnalainen jatkoivat tätä politiikkaa luoden Baltiaan suoraan paaville alistettuja suojelualueita ja pyrkien muutoinkin rajoittamaan ritarikuntien mielivaltaa. Monessa suhteessa vahinko oli kuitenkin jo tapahtunut, mikä näkyy Itämeren eteläpuolisten alueiden esimerkiksi Suomeen verrattuna kovin pinnallisena kristillistymisenä.

Tarkastelu keskeytyy 1200-luvun puoliväliin, vaikka Euroopan kristillistymisen ei tähän päättynytkään. Kaikki tarkastelut on tietenkin lopetettava johonkin. Perusteluiksi rajaukselle voidaan esittää paavin vallan luonteen muuttuminen ja Euroopan vakiintuminen sen julkilausutuksi perustaksi ja huomion kohteeksi. Yhä jää kaipaamaan Euroopan ja kristikunnan käsitteiden suhteen ja historian tarkempaa selvitystä. Yhtäältä voisi väittää paavien tiedostaneen (läntisen) Euroopan alueen valtansa perustaksi jo aiemmin; toisaalta on selvää, että 1200- ja 1300-lukujen paavien lyhytkestoiksi jääneet yritykset laajentaa kristikuntaa Kaukoitään samoin löytöretkien myötä alkanut Uuden maailman kristillistäminen todistavat kristikunnan päätyneen Eurooppaa suuremmaksi käsitteeksi.

Kirja on varustettu kartoilla Rooman valtakunnan kristillistymiskehityksestä, irlantilaisten ja anglosaksisten lähettien toiminnasta sekä Itämeren alueesta. Ehkä Itä-Euroopan varhaiskeskiaikaista kristillistämistä havainnollistava kartta olisi vielä ollut tarpeen? Kuvituksena toimivat jäljennökset lähinnä Roomaa ja paavillista ideologiaa ilmentävästä kirkko- ja käsikirjoitustaitteesta. Vahinko vain, että mm. S. Maria Maggioren apsismosaiikkia esittävän kuvan teksti – joka on myös omiaan johtamaan väärinymmärrykseen mosaiikin iästä – kääntää kuva-aiheen sisällön pääläelleen (s. 30). Se, että teoksen viitteet on suomalaisen tapaan piilotettu teoksen loppuun, lienee pienempi vahinko kuin se, etteivät kaikki loppuviitteissä ainoastaan lyhenteellä mainitut teokset löydy kirjallisuusluettelosta. On myös kummallista, että Bedan *Historia ecclesiastica* kaltaisesta keskeisestä lähteestä on käytetty vanhentunutta editiota. Kun tekstistä vielä löytyy luvaton määrä kieli- ja huolimattomuusvirheitä, ei voi kuin ihmetellä kustannustoimituksen tasoa – tai sen puutetta.

Kirjan ollessa enemmän toteava kuin argumenttivetoinen jäin lopulta toivomaan voineeni jo alusta tarkkailla johtopäätösten saavuttamista – keskeisillä teeseillä aloittaminen saattaisi ehkäistä lukijan huomion kiinnittymistä muutamiin ehkä vähemmän olennaisiin yksityiskohtiin. Yhteenvetona esitetään paavien Gregorius Suuresta alkaen ajaneen vapaaehtoisuuteen perustuvaa saarnalähtöistä kristillistämistä ja poliittisen valtansa heikkoinakin kausina edesauttaneen pienten kuningaskuntien itsenäisyyttä keisarikunnista. Toisaalta miekkalähetys kytketään karolingeista lähtien nimenomaan läntisiin keisarikuntiin ja kuvataan, miten reformoidun paaviuden vallan aktualisoituminen Skandinaviassa ja 1200-luvun alusta Baltiassa loi edellytyksiä rauhanomaiselle kristillistymiselle. Yleistykseenä tätä on tietenkin helppo yksityiskohdissaan kritisoida. Krötzl nostaa myös esiin kauaskantoisia aatehistoriallisia linjoja esimerkiksi viitatessaan niin kovin usein esillä pidetyn sydänkeskiajan filosofisen heräämisen lisäksi varhaiskeskiajan lähetysperiaatteisiin ja käytäntöihin, joiden vaikutukset näkyivät vielä uuden ajan alun kirkollisessa – ja eurooppalaisessa – ihmisoikeusajattelussa.

Luonnollisesti tarkempi aate- ja käsitehistoriallinen selvitys sekä paavien toiminnan reunaehtojen – joita oikeastaan ensi kertaa selvemmin korostetaan yhteenvedossa – selkeämpi kuvaus olisi vahvistanut esitystä. Paavikeskeinen lähestymistapa helposti ylikorostaa paavien agentuuria, sillä loppujen lopuksihan paavin vallan ja kristillistämisen ideoiden muotoutuminen oli usein varsinaisesta paaviudesta erillisten ajattelijoiden eteenpäin viemien aatehistoriallisten kehityskulkujen tulosta ja vastaavasti paaviuden poliittiset reunaehdot heistä riippumattomien prosessien tuotetta. Kirjalle olisi ehdottomasti suonut lisää pituutta: nyt reilun kahden ja puolen sadan sivun mitassa käsitellään vuosissa kolminkertainen määrä historiaa.

Asiantuntevasti kirjoitetulle Euroopan kristillistämisen yleisesitykselle on varmasti kysyntää, eikä vain siksi, että käsillä oleva kirja on suomeksi ensimmäinen lajissaan. Muutamista puutteistaan huolimatta se toimii ajatuksia herättävänä ja eteenpäin ohjaavana johdatuksena aiheeseen. Mikäli paaviuden ja Euroopan historia on entuudestaan kohtuullisesti hallinnassa, lukija pääsee arvioimaan esimerkiksi paavien lähetysideologian suhdetta heidän kulloisiinkin toimintamahdollisuuksiinsa. Erityistä kiitosta ansaitsee tapa, jolla kirja kytkee Suomen kristillistymisen alkuvaiheet eurooppalaiseen kontekstiin ja kristillistymisen aikaisempaan historiaan ja osoittaa, millaista etua oman keskiaikamme tulkitseminen saa varhaisempien eurooppalaisten kehityskulkujen tuntemuksella. Suomen kristillistämisen 850. juhluvuonna ei

kenelläkään keskiajamme kiinnostuneella liene syytä olla tutustumatta tuoreimpaan tästä kertovaan synteisiin.

Jesse Keskiäho, FM
Historian laitos, Helsingin yliopisto
jesse.keskiäho@helsinki.fi